

Magdalena Rowińska
Centrum NUKAT Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie
m.rowinska@uw.edu.pl

NUKAT. Z zasady trzymamy się zasad

Streszczenie: Katalog centralny NUKAT jest wspólnym katalogiem polskich bibliotek naukowych i specjalistycznych, posiadających zbiory o szczególnym znaczeniu dla nauki i szeroko pojętej kultury. NUKAT prowadzony jest zgodnie z międzynarodowymi wytycznymi, a przestrzeganie zasad gwarantuje rozwój katalogu i wysoką jakość danych.

Słowa kluczowe: NUKAT, katalogi centralne, Centrum NUKAT, standardy, współkatalogowanie, zasady katalogowania, MARC 21, CKHW

Katalog centralny NUKAT powstał w 2002 r. na bazie starannie przygotowanej koncepcji i doświadczeń związanych z tworzeniem Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW)¹. Zgodnie z założeniami NUKAT ułatwia dostęp do dokumentów, obniża koszty katalogowania oraz zapewnia spójne dane². Przez lata funkcjonowania katalogu te podstawowe cele nie uległy zmianie. Istotnym elementem działania NUKAT jest upowszechnienie ujednoczonych zasad katalogowania i kartoteki haseł wzorcowych (w tym stosowanie języka haseł przedmiotowych KABA) oraz upowszechnianie standardów w tworzeniu danych bibliotecznych³. Dynamiczny rozwój katalogu, współpraca krajowa i międzynarodowa potwierdzają obrany kierunek. Jednak nie można unikać dyskusji o przyszłości takich katalogów jak NUKAT, czy ogólnie o przyszłości bibliotek. Nie można nie zauważać zmieniającego się otoczenia, rozwoju internetu, postępu technologicznego i wymagań współczesnych użytkowników. Biblioteki muszą się zmieniać, jednak zawsze przy zachowaniu jakości, która wpływa na wizerunek, konkurencyjność, efektywność i skuteczność działań⁴. Nawet najnowocześniejsze narzędzia muszą spełniać wymogi standaryzacji, a szybkość wyszukiwania powinna wiązać się także z precyzją⁵. Czy jest to osiągalne bez dobrych jakościowo i jednolitych danych?

Sięgnijmy na chwilę do „Przeglądu Bibliotecznego” z 1991 r., do artykułu Anny Paluszkiewicz, która pisze o dwóch prawdach podstawowych związanych z komputeryzacją bibliotek. Pierwsza odnosi się do stałej potrzeby wymiany komputerów i oprogramowań, druga brzmi następująco: *nie wolno dopuścić do tego, aby straciły wartość wprowadzone do komputera dane*⁶. Dane w katalogu centralnym NUKAT mają wartość nadrzędną. Przy zmieniających się technologiach, interfejsach, zachowaniach użytkowników, to jakość da-

¹ O Centralnej Kartotece Haseł Wzorcowych (CKHW) będzie mowa w dalszej części artykułu.

² BURCHARD, M. Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny – NUKat. *Bibliotekarz* 2000, nr 2, s. 6. ISSN 0208-4333.

³ BURCHARD, M. Katalog centralny NUKAT – pięć lat współkatalogowania i co dalej? W: *Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2010, s. 29. ISBN 978-83-61464-68-6.

⁴ ZYBERT, E.B. Po co bibliotekom jakość? *Przegląd Biblioteczny* 2015, z. 2, s. 187–188.

⁵ KASPRZYK, A., ROWIŃSKA, M. Googlizacja Estreichera czyli co dalej z tym NUKATEM? W: *Stare i nowe w bibliotece*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, 2010, s. 137. ISBN 978-83-7525-413-6.

nych może zagwarantować pewną ponadczasowość katalogu. Rzeczywistość szybko się zmienia, ale informacja zawsze jest dobrem pożądanym. Szybkość jest ważna, ale nigdy kosztem jakości. Jakość w katalogu NUKAT to standardy (dobrej jakości dane) i dobra współpraca (NUKAT tworzony jest wspólnie przez wiele bibliotek).

Wiecznie żywy format MARC

Omawiania standardów w katalogach zautomatyzowanych nie sposób nie zacząć od formatu MARC. Wszyscy zdajemy sobie sprawę z ograniczeń z nim związanych. Przyglądamy się formatowi [BIBFRAME](#), który ma wprowadzić dane biblioteczne w wiek XXI, ale jednocześnie [MARC 21](#) jest ciągle podstawowym standardem w światowym i polskim bibliotekarstwie. I żeby sobie zapewnić łatwe przejście na standard nowocześniejszy, nadal musimy skrupulatnie przestrzegać zasad związanych z formatem MARC 21, który można uznać za przepustkę do tego nowocześniejszego świata, choć zapewne to stwierdzenie napotka oponentów potrafiących (genialnie) przekonwertować każde dane w dowolny sposób.

Centrum NUKAT kładzie ogromny nacisk na przestrzeganie zasad zawartych w formacie MARC 21 zarówno w katalogu centralnym, jak i w katalogach lokalnych „bibliotek nukatowych”. Biblioteka współtworząca centralną informację musi używać systemu bibliotecznego, który jej zagwarantuje prawidłową obsługę danych oraz zachowanie ich spójności i jakości. Teoretycznie stan danych w katalogach lokalnych nie powinien być przedmiotem zainteresowania Centrum NUKAT, ale „nam nie jest wszystko jedno”. Współpraca z katalogiem centralnym ma przekładać się na jakość w katalogach lokalnych, nie tylko na poziomie danych przejmowanych z NUKAT. System używany przez „bibliotekę nukatową” powinien spełniać międzynarodowe standardy i prawidłowo obsługiwać formaty zapisu danych i wymiany danych. Minimalne wymagania związane ze współtworzeniem katalogu w zasadzie są bardzo podstawowe i bezpośrednio wiążą się z nadrzędnymi cechami danych w NUKAT⁷:

- format zapisu danych: MARC 21,
- format wymiany danych: ISO 2709,
- kodowanie znaków: UTF 8 (Unicode).

Literatura dotycząca MARC 21 jest bardzo obszerna. Dane w formacie MARC⁸ (MACHINE-Readable Cataloging) są uporządkowane oraz ujednolicone w ten sposób, żeby możliwe było ich prawidłowe odczytanie przez odpowiednio zaprojektowane oprogramowanie. Sys-

⁶ PALUSZKIEWICZ, A. Rola formatu i kartotek wzorcowych w skomputeryzowanych katalogach bibliotecznych. *Przegląd Biblioteczny* 1991, z. 3/4, s. 275–279.

⁷ Zasady współpracy, informacje dotyczące danych dostępne są w witrynie [Centrum NUKAT](#).

⁸ Format MARC został zainicjowany w latach 60. XX w. przez Bibliotekę Kongresu (w 1965 r. opracowano projekt Pilot MARC). W 1968 r. powstał format MARC II, który uwzględniał zastrzeżenia i postulaty bibliotekarzy oceniających format. MARC musiał ewoluować i uwzględniać np. rozwój nośników informacji. W 1987 r. opublikowano format *USMARC format for authority data*, a w 1988 r. *USMARC format for bibliographic data*. Powstały także liczne odmiany formatu MARC, np. CAN-MARC (Kanada), ANNA-MARC (Włochy), IBER-MARC (Hiszpania), JAPAN-MARC (Japonia) czy MARC-BN (Polska). W 1999 r. po zharmonizowaniu US MARC i CAN-MARC po raz pierwszy format MARC opublikowany został pod nazwą MARC 21.

tem biblioteczny obsługuje prawidłowo format MARC 21, jeżeli umożliwi import i eksport danych w formacie MARC oraz prawidłową interpretację danych wraz z obsługą połączeń⁹. Jeżeli można jakoś rozdzielać te funkcje, to import-eksport są niezbędne do rozwoju danych, zapewnienia ich bezpieczeństwa i dostępu do nich, a prawidłowa obsługa połączeń i prawidłowa interpretacja danych tworzą jakość danych i umożliwiają budowanie punktów dostępu do danych.

Dane w formacie MARC 21 są wzajemnie powiązane na wielu płaszczyznach. Dwa podstawowe typy powiązań to:

- powiązania między rekordami tego samego typu (np. rekordy khw<-> rekordy khw, rekordy bibliograficzne <-> rekordy bibliograficzne),
- powiązania między rekordami różnych typów (np. rekord khw <-> rekordy bibliograficzne <-> rekordy zasobu)¹⁰.

Nie można mówić, że system prawidłowo obsługuje format MARC 21, jeżeli nie spełnia ww. kryteriów. W konsekwencji dane wprowadzone do systemu mogą tracić wartość. Koszt nieprzestrzegania standardu MARC 21 jest więc wysoki.

Konieczność użytkowania przez bibliotekę profesjonalnego oprogramowania bibliotecznego wiąże się także ze sposobem budowania centralnej informacji i jej uaktualniania. Należy pamiętać, że rekordy w bazie NUKAT powstają metodą współkatalogowania. Każdy z uprawnionych bibliotekarzy może wprowadzać rekordy khw i bibliograficzne oraz modyfikować je w razie potrzeby. Baza NUKAT jest więc bazą dynamiczną, nie tylko ze względu na tempo wzrostu, lecz także na zmienność danych. Biblioteka pobiera z NUKAT rekordy nowe (zarówno bibliograficzne, jak i khw) oraz modyfikacje tychże rekordów, które musi wgrywać do swojego katalogu lokalnego. Prawidłowa współpraca w ramach współkatalogowania nie może ograniczać się jedynie do zasilania katalogu lokalnego rekordami z NUKAT. Rutynowe ładowanie do katalogów lokalnych plików z modyfikacjami jest niezbędne do zachowania spójności i kompletności danych. System biblioteczny stosowany w danej bibliotece powinien zapewniać prawidłową techniczną obsługę współpracy. NUKAT pozytywnie wpłynął na rozwój systemów bibliotecznych, gdyż standardy stosowane w katalogu centralnym zaczęto wdrażać także w oprogramowaniach wykorzystywanych w bibliotekach chcących współtworzyć centralną informację¹¹.

Centralna Kartoteka Haseł Wzorcowych to podstawa

Katalog NUKAT przyczynił się do upowszechnienia Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW NUKAT). Prawidłowa obsługa rekordów khw jest konieczna do prawidłowej współpracy z NUKAT. Wszystkie rekordy bibliograficzne w katalogu zawierają hasła formalne z CKHW. Biblioteka tworząca katalog centralny i wykorzystująca do budowy swojego katalogu rekordy bibliograficzne z NUKAT musi stosować również CKHW NUKAT. W przypadku haseł przedmiotowych każda współpracująca instytucja ma do wyboru

⁹ PADZIŃSKI, A. *Stosowanie polskich norm w zautomatyzowanych katalogach bibliotecznych*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2000, s. 41. ISBN 83-87629-47-2.

¹⁰ Tamże, s. 56.

¹¹ BURCHARD, M. *Katalog centralny NUKAT...*, dz. cyt., s. 29.

w katalogu NUKAT: język haseł przedmiotowych KABA, język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN)/Deskryptory Biblioteki Narodowej (DBN) i MeSH¹². KABA jest podstawowym językiem haseł przedmiotowych w NUKAT, ale Centrum NUKAT utrzymuje także kopię MeSH oraz JHP BN/DBN. KABA jest budowana w NUKAT, natomiast MeSH i JHP BN/DBN na zewnątrz. Każdy z tych języków w interesujący sposób się rozwija.

Po co khw? Fundamentem każdego katalogu jest kartoteka haseł wzorcowych. Kartoteka haseł wzorcowych umożliwia efektywne wyszukiwanie, kontrolę danych oraz ich poprawne wprowadzanie¹³. Centralna Kartoteka Haseł Wzorcowych została utworzona w roku 1993¹⁴ przez biblioteki stosujące system VTLS (najpierw funkcjonowały kartoteki dla haseł osobowych i korporatywnych – lipiec 1991 r.¹⁵). CKHW NUKAT jest „kartoteką czystą” – każdy jej element jest starannie przygotowany i kontrolowany. Nie ma haseł tymczasowych, roboczych. Wszystkie połączenia między rekordami są skrupulatnie sprawdzane. Podstawą do tworzenia haseł są zasady zawarte w instrukcji *Hasła osobowe, korporatywne i tytułowe: zasady sporządzania rekordów kartoteki haseł wzorcowych*¹⁶ oraz publikacji *Format MARC 21 rekordu kartoteki haseł wzorcowych*¹⁷. Ważny jest też ciągły rozwój zawartości kartoteki i rekordów khw w niej notowanych. W katalogu NUKAT właśnie kończy się wdrażanie rekordu uniwersalnego, czyli jednego rekordu o dwóch funkcjach – formalnej i przedmiotowej. Trwają dyskusje związane ze zmianami w kartotece zgodnie z zaleceniami proponowanymi przez standard RDA (Resource Description and Access), końca dobiega realizacja połączeń rekordów formalnych z Wirtualną Międzynarodową Kartoteką Haseł Wzorcowych (Virtual International Authority File) VIAF i bazą ISNI (International Standard Name Identifier¹⁸).

Wysokiej jakości kartoteka haseł wzorcowych zapewnia użytkownikom efektywne wyszukiwania za pomocą poprawnie stosowanych w rekordach bibliograficznych haseł. Bez dobrej kartoteki haseł wzorcowych nie ma dobrego katalogu bibliotecznego. Dzięki khw otrzymujemy zbiór haseł ujednoczonych oraz ich odmiany, zakres stosowania i związki pomiędzy hasłami¹⁹. CKHW NUKAT zapewnia ten dobry budulec w katalogu centralnym oraz we wszystkich połączonych z NUKAT katalogach lokalnych. Centrum NUKAT ze względu na konieczność utrzymania spójnych danych na poziomie rekordów khw udostępnia kopie CKHW systemom wykorzystywanym przez „biblioteki nukatowe”. Obecnie jest to sześć kopii w systemach: Horizon, Aleph, Prolib, Mateusz, MAK/Koha, Sowa.

¹² Wybór języka haseł przedmiotowych jest wewnętrzną sprawą biblioteki, katalog NUKAT zapewnia dostęp do jhp KABA, JHPBN/DBN i MeSH.

¹³ PADZIŃSKI, A., dz. cyt., s. 37.

¹⁴ PALUSZKIEWICZ, A. Rola Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych. *Przegląd Biblioteczny*, 1999, z. 3, s. 149–155. ISSN 0033-202X.

¹⁵ PALUSZKIEWICZ, A. Rola formatu i kartotek wzorcowych..., dz. cyt., s. 275–279.

¹⁶ GAJOWNICZEK-WOŹNIAK, M. [i in.] *Hasła osobowe, korporatywne i tytułowe: zasady sporządzania rekordów kartoteki haseł wzorcowych*. Warszawa: Wydaw. SBP, 1999. ISBN 83-87629-26-X.

¹⁷ *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla książki*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2012. ISBN 978-83-61464-74-7.

¹⁸ ISNI – międzynarodowy znormalizowany identyfikator nazwy.

¹⁹ Tamże.

Baza najlepszych rekordów bibliograficznych

Ujednolicone hasło wzorcowe jest częścią rekordu bibliograficznego, a baza rekordów bibliograficznych częścią katalogu centralnego. O ile wiele bibliotek przed przystąpieniem do NUKAT wykorzystywało w swoich rekordach CKHW, o tyle rekordy bibliograficzne wprowadzane lokalnie tworzone były według różnych zasad. Dlatego też, aby móc rozpocząć współkatalogowanie w jednej bazie, należało wypracować wspólne, jednolite zasady katalogowania. Konieczna też była (i nadal jest) dokładna kontrola przestrzegania tychże zasad. Efektywne współkatalogowanie nie jest możliwe bez powszechnego stosowania przyjętych standardów. Rekordy w katalogu NUKAT zasadniczo zgodne są z międzynarodowymi znormalizowanymi zasadami sporządzania opisu bibliograficznego ISBD. Fakt ten zaznaczany jest w każdym rekordzie bibliograficznym na poziomie etykiety rekordu: Etykieta/18 Kod przepisów katalogowania – i – opis zgodny z ISBD.

Obecnie intensywnie dyskutuje się nad nowym standardem katalogowania RDA (Resource Description and Access). Na świecie grono instytucji uwzględniających w swoich katalogach wytyczne RDA²⁰ systematycznie rośnie²¹. W katalogu NUKAT proces wdrażania RDA został rozpoczęty zniesieniem ograniczeń w podawaniu odpowiedzialności i stosowaniu hasła głównego i haseł dodatkowych – zniesieniem tzw. zasady trzech²². W przygotowaniu jest wprowadzanie kolejnych zasad w rekordach bibliograficznych oraz zmiany w rekordach khw. Duże zmiany związane z wdrażaniem elementów RDA do NUKAT planowane są w pierwszej połowie 2016 r. Zasady RDA na bieżąco się rozwijają i trudno powiedzieć, kiedy i czy w ogóle zakończy się proces ich wdrażania.

Niezależnie od dyskusji dotyczących RDA polscy bibliotekarze dotkliwie odczuwają brak podręcznika katalogowania. W adaptacjach formatu MARC na potrzeby katalogu NUKAT²³ oprócz informacji dotyczących samego formatu można znaleźć zasady katalogowania poszczególnych typów dokumentów. „Formaty” zastępują bibliotekarzom podręczniki katalogowania oraz zasady katalogowania. Jednakże same informacje tam zawarte nie wystarczają. W podręcznym warsztacie każdego bibliotekarza musi się znaleźć miejsce na normy na transliterację alfabetów niełacińskich²⁴ oraz na *Przepisy katalogowania książek* autorstwa Marii Lenartowicz²⁵. Nie będzie kontrowersyjnym stwierdzenie, że brak znajomości zasad zawartych w przepisach M. Lenartowicz przekreśla umiejętność prawidłowego katalogowania dokumentów. Można być więc nowoczesnym, tworzyć rekordy zgodnie z RDA, ale dobry warsztat do podstawa!

Na gruncie polskim dotkliwy jest brak aktualnych norm PN, które kompleksowo i jednoznacznie wytyczałyby zasady tworzenia opisu bibliograficznego różnego typu dokumentów. Zgodnie z obecną polityką PKN kolejne arkusze normy PN-N-01152 Opis bibliogra-

²⁰ Z dyskusji na forach światowych wynika, że pełnego standardu RDA nie wdrożyła jeszcze żadna biblioteka.

²¹ Informacje dostępne są w witrynie [RDA and RDA Toolkit Inquiries](#).

²² Cała zasada dostępna jest w witrynie [Centrum NUKAT](#).

²³ Tamże.

²⁴ Spis norm dostępny jest w: Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla książki, dz. cyt. Aneks 3, s. 1.

²⁵ LENARTOWICZ, M. *Przepisy katalogowania książek. Cz. 1, Opis bibliograficzny*. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 1986. ISBN 83-00-00590-0.

ficzny są wycyfrowane bez zastąpienia²⁶. Szczególnie trudnym materiałem do katalogowania są wydawnictwa nietypowe, rzadkie, wymagające wyjątkowo skrupulatnego opisu bibliograficznego i przemyślanych punktów dostępu, żeby możliwe było dotarcie do nich i ich prawidłowa identyfikacja. Problemy stwarza również opracowanie wydawnictw obecnie „modnych”: wydawnictw mieszanych, kompletów wydawniczych, zestawów czy też rozmaitych form elektronicznych. Wiele z tych dokumentów czeka na wypracowanie szczegółowych zasad²⁷. A poprawnie sporządzony opis nie tylko wpływa na jakość danych i dostęp do nich, ale można go wykorzystać do różnorodnych celów informacyjnych (np. bazy katalogowe, bibliografie, katalogi wydawnicze, a także do samej promocji książki²⁸).

Katalog centralny NUKAT ma duże zasługi w upowszechnianiu zasad katalogowania w polskich bibliotekach. Oprócz stosowania reguł przy tworzeniu rekordów bibliograficznych ważny jest wypracowany przez Centrum NUKAT schemat ich wdrażania. Można wyróżnić następujące kroki:

1. Stałe śledzenie zmian w standardach międzynarodowych, literatury i dyskusji na ten temat.
2. Inicjowanie dyskusji związanych z nowymi wytycznymi, trendami w środowisku bibliotekarzy związanych z NUKAT.
3. Wspólne wypracowywanie zasad stosowanych w NUKAT.
4. Opublikowanie zasad na stronie WWW Centrum NUKAT.
5. Szkolenie z wprowadzonych zmian (głównie w trybie on-line).
6. Automatyczna modyfikacja „starych” rekordów, o ile jest to możliwe.

Jednocześnie prowadzona jest kontrola stosowania zasad i analiza skutków wprowadzonych zmian. Z punktu widzenia jednolitości i poprawności danych takie działania są konieczne. I spotykają się z dużym uznaniem bibliotekarzy.

Standardy na różnych polach współpracy

Wiek XXI zglobalizował informację. Już nie tworzymy jej tylko dla siebie. Dlatego normalizacja jest dziś być może ważniejsza niż dawniej, ponieważ umożliwia prawidłowe prowadzenie międzynarodowej wymiany danych i informacji. Dzięki przestrzeganiu międzynarodowych wytycznych rekordy bibliograficzne z NUKAT znakomicie funkcjonują w największym światowym katalogu [WorldCat](#), a rekordy z CKHW przekazywane są do [Wirtualnej Międzynarodowej Kartoteki Haseł Wzorcowych VIAF](#). NUKAT uczestniczy w budowaniu WorldCat od roku 2006, na mocy umowy o współpracy podpisanej z OCLC (Online Computer Library Center) z siedzibą w Stanach Zjednoczonych. Dane do WorldCat przekazywane są w dziesięciu transzach. Współpraca z VIAF została podjęta w roku 2010. Jest to projekt zainicjowany przez Library of Congress, Deutsche Nationalbibliothek, Bibliotheque Nationale de France oraz OCLC. Centrum NUKAT w cyklu miesięcznym przekazuje do

²⁶ KLENCZON, W. Międzynarodowe i krajowe standardy i zalecenia dla bibliotek publicznych. W: *Modele współpracy bibliotek publicznych*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2013, s. 116–117. ISBN 978-83-61464-75-4.

²⁷ Centrum NUKAT wszystkie szczegółowe ustalenia, zasady, nieujęte w stosowanych „formatach” publikuje na swojej [stronie WWW](#).

²⁸ SANETRA, K., WIELEK-KONOPKA, M. Bibliotekarz i wydawca. Współtwórcy informacji o książce w trosce o szybki dostęp do publikacji. W: *Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2010, s. 114. ISBN 978-83-61464-68-6.

VIAF rekordy formalne dla nazw osobowych i nazw korporacyjnych wraz ze związanymi z nimi rekordami bibliograficznymi. Obecnie VIAF integruje dane z 34 instytucji z 29 krajów. Centrum NUKAT rozpoczęło także współpracę z Consortium of European Research Libraries (CERL). W 2015 r. przekazano do CERL rekordy dla haseł formalnych zastosowanych w starych drukach w NUKAT (65 200 rekordów khw). Polscy bibliotekarze mogą korzystać z pracy kolegów z innych krajów i odwrotnie, a czytelnik ma nieznaną w dziejach dostęp do informacji o zbiorach bibliotek. Ten międzynarodowy obieg informacji nie byłby możliwy bez standardów.

NUKAT – potrafimy współpracować

NUKAT to jednak nie same dane, to cała rzesza kompetentnych bibliotekarzy, informatyków i użytkowników. Katalog tworzy obecnie ponad 1500 bibliotekarzy ze 136 bibliotek²⁹. Wśród tych instytucji są najważniejsze biblioteki akademickie w kraju, wraz z bibliotekami wydziałowymi, instytutowymi i zakładowymi danej uczelni. Są też biblioteki stosunkowo małe. Wszystkie one mają takie same prawa i obowiązki we współtworzeniu katalogu centralnego. Nie tylko przestrzegamy zasad, potrafimy ze sobą współpracować. W Polsce taka umiejętność współpracy nie jest powszechna, natomiast dla powodzenia idei „katalog NUKAT” jest tak samo ważna jak jakość wprowadzanych danych, wymagania techniczne, kompetencje katalogerów i przestrzeganie standardów.

Biblioteka współtworząca katalog centralny zobowiązuje się wypełniać wszystkie warunki zawarte w umowie o współpracy³⁰. Może współpracować czynnie lub biernie. Tak zwany model bierny oznacza dla biblioteki otwarty dostęp do zasobów katalogu NUKAT i tworzenie centralnej informacji poprzez dodawanie symboli lokalizacji danej biblioteki mającej w swoich zbiorach dany dokument. Model czynny jest pełnym współkatalogowaniem w NUKAT³¹. Warunkiem współpracy danej biblioteki z katalogiem centralnym jest odbycie szkoleń przez bibliotekarza systemowego oraz informatyka. Szkolenia te są niezbędne do prawidłowego zorganizowania procesu współpracy³². Działania bibliotekarzy mają być jednolite niezależnie od rodzaju biblioteki czy też daty przystąpienia do współpracy. Bez ustalonych zasad postępowania współdziałanie tak dużej grupy bibliotekarzy w tworzeniu jednego katalogu nie byłoby możliwe.

Sama organizacja procesu katalogowania w NUKAT ma z założenia eliminować błędy formalne i merytoryczne. Za organizację pracy w bibliotece, szkolenia wewnętrzne odpowiada wytypowana osoba, na ogół bibliotekarz systemowy. Droga rekordu bibliograficznego do bazy NUKAT może nie jest najprostszą, ale ma gwarantować jakość i spójność danych: Kataloger -> Korektor³³ -> Kontrola automatyczna – pliki walidacyjne -> Kontrola automatyczna – status Zatrzutyany0 -> Kontrola administratora Centrum NUKAT -> Baza NUKAT

²⁹ Stan na 2.10.2015 r. Dane nie uwzględniają bibliotek wydziałowych, zakładowych, instytutowych związanych z bibliotekami głównymi, jest to suma instytucji nadrzędnych.

³⁰ Wzory umów dostępne w witrynie [Centrum NUKAT](#).

³¹ Współpracę z katalogiem centralnym NUKAT może podjąć każda biblioteka naukowa, a w szczególnych przypadkach także biblioteka nienaukowa specjalistyczna, która ma techniczne warunki do jej realizacji oraz zaakceptuje obowiązujące zasady współpracy.

³² Współpraca z NUKAT jest bezpłatna, szkolenia prowadzone są w formie webinarium (również bezpłatnie).

³³ W przypadku rekordów khw nie ma wymogu korekty przez użytkownika typu „Korektor”.

-> Dodatkowe skrypty kontrolne -> Kontrola przez bibliotekarzy kopiujących rekord i inne osoby korzystające z danego rekordu.

Czy jest to efektywny model? W związku z rozwojem automatycznych procesów kontrolnych w celu przyśpieszenia procesu opracowania część rekordów zatwierdzana jest automatycznie, bez bezpośredniego udziału administratorów Centrum NUKAT. Trwają prace nad dalszą automatyzacją wybranych zadań, z jednoczesnym zagwarantowaniem najwyższej jakości danych.

Centrum NUKAT intensywnie rozwija działalność szkoleniową. Zgodnie z przyjętą koncepcją, szkolenia odbywają się głównie w formie bezpłatnych webinarów. Dzięki temu wszystkim cieszą się ogromną popularnością. W 2014 r. przeprowadzono ponad 200 godzin szkoleń on-line dla ponad 250 osób³⁴, a wszystko wskazuje na to, że w roku 2015 będzie ich jeszcze więcej. Bibliotekarze chcą się rozwijać, chcą tworzyć dobre dane!

Podsumowanie

Czy NUKAT mógłby istnieć bez jednolitych zasad zapisu i wymiany danych, bez jednolitych zasad katalogowania, bez jasnych zasad współpracy? Bywa, że te sztywne ramy standardów uwierają i sprawiają wrażenie sztucznych ograniczeń. Bywa, że mamy wrażenie, że szybciej i łatwiej byłoby działać bez normalizacji. Dywagacje, czy nasz czytelnik szuka świetnej jakości informacji, czy wolałby mieć tej informacji więcej, sprawiają wrażenie zbytnich uproszczeń, gdyż sam katalog centralny ma z założenia optymalizować proces katalogowania zbiorów, a standardy mają gwarantować jakość, spójność, jednolitość danych oraz wyeliminować zagrożenia utraty danych. Jeżeli spojrzymy na katalog NUKAT w liczbach³⁵ – 4 606 798 rekordów khw, 3 163 845 rekordów bibliograficznych i 12 169 340 zarejestrowanych pobrań (symbole lokalizacji) – to zauważymy, że przyjęte u podstaw NUKAT założenia działania zgodnie z najwyższymi standardami, zagwarantowały sukces jakościowy i ilościowy. Niezależnie od wielkości katalogu, nie możemy pozwolić na stratę danych. Strata danych w katalogu centralnym oznacza stratę danych w katalogach lokalnych. Jest to niedopuszczalne. Nowinki technologiczne mijają, klasyczne OPAC wypierane są dziś przez systemy z fasetową prezentacją danych, a za chwilę katalogi fasetowe zostaną zastąpione jeszcze nowocześniejszymi. Tego procesu nie zatrzymamy. Ale możemy stosować standardy, chronić dane. Z zasady musimy trzymać się zasad. Alain Jacquesson swoje rozważania na temat automatyzacji bibliotek zakończył stwierdzeniem: *Bibliotekarze z początków XXI wieku będą musieli się zmierzyć z jeszcze większym i bardziej skomplikowanym zadaniem, w którym przeszłość i przyszłość będą się przeplatać. Zadanie to naturalnie jest ekscytujące*³⁶.

³⁴ Centrum NUKAT, *Sprawozdanie Centrum NUKAT BUW za rok 2014* [on-line], s. 10 [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://centrum.nukat.edu.pl>.

³⁵ Stan na 2.10.2015 r.

³⁶ JACQUESSON, A. *Automatyzacja bibliotek*. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego, 1999, s. 348. ISBN 83-235-056-8.

Bibliografia:

1. BURCHARD, M. Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny – NUKat. *Bibliotekarz* 2000, nr 2, s. 6–10.
2. BURCHARD, M. Katalog centralny NUKAT – pięć lat współkatalogowania i co dalej? W: *Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce*. Warszawa: Wydaw. SBP 2010, s. 25–29. ISBN 978-83-61464-68-6.
3. CENTRUM NUKAT, *Sprawozdanie Centrum NUKAT BUW za rok 2014* [on-line], s. 10 [dostęp 2.10.2015]. Dostępny w: <http://centrum.nukat.edu.pl>.
4. *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla książki*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2012. ISBN 978-83-61464-74-7.
5. GAJOWNICZEK-WOŹNIAK, M. [i in.] *Hasła osobowe, korporatywne i tytułowe: zasady sporządzania rekordów kartoteki haseł wzorcowych*. Warszawa: Wydaw. SBP, 1999. ISBN 83-87629-26-X.
6. JACQUESSON, A. *Automatyzacja bibliotek*. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego, 1999. ISBN 83-235-056-8.
7. KASPRZYK, A., ROWIŃSKA, M. Googlizacja Estreichera czyli co dalej z tym NUKATEM? W: *Stare i nowe w bibliotece*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, 2010, s. 127–139. ISBN 978-83-7525-413-6.
8. KLENCZON, W. Międzynarodowe i krajowe standardy i zalecenia dla bibliotek publicznych. W: *Modele współpracy bibliotek publicznych*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2013, s. 107–118. ISBN 978-83-61464-75-4.
9. LENARTOWICZ, M. *Przepisy katalogowania książek. Cz. 1, Opis bibliograficzny*. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 1986. ISBN 83-00-00590-0.
10. *Modele współpracy bibliotek publicznych*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2013. ISBN 978-83-61464-75-4.
11. PADZIŃSKI, A. *Stosowanie polskich norm w zautomatyzowanych katalogach bibliotecznych*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2000. ISBN 83-87629-47-2.
12. PALUSZKIEWICZ, A. *Format MARC 21 rekordu kartoteki haseł wzorcowych*. Wyd. 2 zm. Warszawa: Wydaw. SBP, 2009. ISBN 978-83-61464-08-2.
13. PALUSZKIEWICZ, A. Rola formatu i kartotek wzorcowych w skomputeryzowanych katalogach bibliotecznych. *Przegląd Biblioteczny*, 1991, z. 3/4, s. 275–279.
14. PALUSZKIEWICZ, A. Rola Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych. *Przegląd Biblioteczny* 1999, z. 3, s. 149–155.
15. Raport roczny z wykonania zadania: Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT [on-line] [dostęp 02.10.2015]. Dostępny w: http://centrum.nukat.edu.pl/images/files/sprawozdania/spub_2012.pdf.
16. *RDA and RDA Toolkit Inquiries* [on-line] [dostęp 02.10.2015]. Dostępny w: http://www.rdatoolkit.org/RDA_institutions.
17. *Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2010. ISBN 978-83-61464-68-6.
18. ROWIŃSKA, M. NUKAT – Autostrada Informacji Cyfrowej: rola standardów w tworzeniu katalogów bibliotecznych. W: *Modele współpracy bibliotek publicznych*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2013, s. 119–132. ISBN 978-83-61464-75-4.
19. SANETRA, K., WIELEK-KONOPKA, M. Bibliotekarz i wydawca. Współtwórcy informacji o książce w trosce o szybki dostęp do publikacji. W: *Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2010, s. 85–115. ISBN 978-83-61464-68-6.
20. ZYBERT, E.B. Po co bibliotekom jakość? *Przegląd Biblioteczny* 2015, z. 2, s. 181–192.